

Çevre Söylemlerine Göre Çevre Konulu Filmlerin Analizi

Çağrı Eryılmaz¹

Özet: Bu çalışmanın amacı çevre konusunu öne çıkaran filmlerin içerdikleri çevre söylemlerini ortaya çıkarmaktır. Toplumda çevre algısı ve bilinci bireylerin doğayı deneyimlemeleri ve kültürel aktarım sonucu oluşmaktadır. Nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı günümüzde, bireylerin doğa ile doğrudan deneyimi oldukça azalmıştır. Çevre algısının oluşumunda film, reklam, dizi, belgesel, gazete, dergi gibi medya aracılığıyla erişilen ve tüketilen kültürel ürünler önemli yer tutmaktadır. Özellikle çevre konusunu öne çıkaran Avatar ve Özgürlük Yolu gibi filmler sinemada gösterildikleri dönemde sonra da TV ve internet mecralarında defalarca izlenebilmektedir. Çevre konulu filmler içerdikleri Arkadyan, Ekosistem ve Çevresel Adalet söylemleriyle bireylerin çevre algısını oluşumunu etkileyebilmektedir. Bu çalışma kapsamında çevre konusunu öne çıkaran ödüllü ve popüler 10 film, çevre söylemleri çerçevesinden söylem analizi ile incelenmektedir. Bulgulara göre Özgürlük Yolu, Kırılma Noktası ve Avatar filmleri toplumdaki kötülüklerden ve sorunlardan aşkın doğaya kaçışı öne çıkaran Arkadyan Söylemi içermektedir. Sisteki Goriller, Yarından Sonra, Uzay Yolu IV ve Dünyanın Durduğu Gün filmlerinde ise insanlığın çevreye verdiği zararı ve doğanın bilimsel olarak incelenmesini vurgulayan Ekosistem Söylemi öne çıkmaktadır. Doğal değerlerin korunmasından çok, çevre sorunlarının toplumda dezavantajlı grupları etkilediğini vurgulayan Çevresel Adalet Söylemi Erin Brockovich, Kayıp Umutlar ve Quantum of Solace filmlerinde görülmektedir. Sonuç olarak çevre konusunu öne çıkaran filmler farklı çevre söylemlerine göre topluma farklı çevre algıları ve kurguları sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çevre, Söylem, Film, Çevrecilik, Söylem Analizi

1. Giriş

Çevre sorunlarının arttığı ve çevreci düşüncenin yaygınlaştığı günümüzde bireylerin ve toplumun çevreyi algılamaları farklılık göstermektedir. Çevre algımız doğrudan deneyimlerimizden ve içinde yaşadığımız toplumda kültürel aktarım ile oluşmaktadır. 19. Yüzyılda başlayan endüstrileşme ve kentleşme bugün insanların çoğunluğunu, doğayla temasın azaldığı yerleşim birimlerine hapsedmiştir. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan kentliler için çevre şehir parkları ve peyzaj düzenlemelerinin yanı sıra uzaklardaki ormanlar ve tehlike altındaki pandalar gibi vahşi yaşam imgelerinden ibarettir. Beton bloklar, ışıltılı caddeler ve gürültülü şehirler içinde yaşanan kent sakininin çevre deneyimi, çoğunlukla çimden oluşan yeşil alanlar, daracık kaldırımlara düzenli biçimde yerleştirilmiş ağaçlar veya araba ile ulaşılabilen şehir dışındaki ormanlarda gerçekleştirilen piknik veya doğa yürüyüşü etkinlikleridir. Kırsal alanda topraktan geçimini sağlayan çiftçiler için çevre belirsiz ve sert iklim koşulları ile bereketli olması beklenen topraktan oluşan yaşam alanıdır. Ayıların sayısının artması çevreciler için büyük sevinç kaynağıyken köylüler için evlerine, bahçelerine dadanan ve hayatlarını tehlikeye atan önemli bir tehdittir. Çevre sorunları kentli orta sınıf için kutuplarda veya Akdeniz'in sakin koylarında yaşayan fokların neslinin tükenmesi iken aynı kentin az gelirli mahalleleri için yakındaki çöp döküm alanının neden olduğu koku ile sağlık sorunlarıdır.

Özellikle kentte doğup büyüyen insan için doğrudan temasının kesildiği doğaya dair algısı özellikle görsel ve işitsel medya üzerinden oluşmaktadır. İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla TV ekranına bağlı kalmak zorunda olmadan cep telefonları, tabletler ve bilgisayarlar her an her yerde kullanılabilen ve yüz yüze ilişkilerin yerini almaktadır. Bu çerçevede doğayla ve toplumla doğrudan ilişkisi azalan bireyler toplumsal ve kültürel bilgiyi TV ve diğer medya araçları için üretilen kültür ürünleriyle edinmektedir. Reklam, belgesel, dizi, haber gibi programların yanında eğlence endüstrisi için üretilen filmler önemli yer tutmaktadır. İnternet çağında filmler gösterime girdikleri dönemin ve televizyondaki tekrarların çok ötesinde her an her yerde farklı cihazlarla izlenebilmektedir. Günümüzde insanların çevre algısının ve anlayışının oluşmasında *Sisteki Goriller* (1988), *Yarıdan Sonra* (2004) ve *Avatar* (2010) gibi kült filmler etkili olmaktadır. Ancak bu filmlerin her biri farklı çevre anlayışı sunmaktadır, zira farklı çevre söylemleri içermektedirler.

Bu çalışmanın amacı çevre algımızın oluşumunda önemli yer tutan çevre konulu filmlerin içerdiği farklı çevre söylemlerini ortaya koymaktır. Makalenin devamında öncelikle araştırmada kullanılacak söylem analizi tekniği açıklanmış ve örneklerle detaylandırılmıştır. Sonra çevre söylemleri incelenmiş ve çalışmaya temel olan üç söylem tipi açıklanmıştır. Bulgular bölümünde çevre konusunu öne çıkaran 10 film, çevre söylemleri çerçevesinde alıntılarla analiz edilmiştir. Son bölümde, bulgular ve yöntem değerlendirilmiştir.

2. Metodoloji

Bu çalışmada çevre konulu filmlerde çevre algısını oluşturan çevre söylemlerini göstermek amacıyla uygun olan Eleştirel Sosyal Bilim yaklaşımı (Neuman, 2010: 140-151) ve söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Neuman içeriği “iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar ve ya herhangi bir ileti” olarak tanımlamaktadır. İçerik analizinde üç çeşit araştırma problemi çözülmektedir; büyük hacimli metinler, tarihsel metinler gibi “belirli bir mesafeden” erişilebilen konular ve gözlem yapmanın metnin mesajını ortaya koymada başarısız olduğu durumlar (Neuman, 2010: 466-468).

İçerik analizinde hem nicel hem nitel yaklaşımlar kullanılabilir. Ancak Krippendorff (2013: 22) içerik analizinde nicel-nitel ayrımına “tüm metin okumalarının nitel olduğu” gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Nitel analiz metnin altındaki anlamı ortaya çıkarmaya çalışırken nicel analiz, somut sonuçlara ulaşabilmek için sembol yığınlarını sayısallaştırmaktadır. Schreier’e göre (2013: 16) nitel ve nicel içerik analizi arasında belli farklılıklar vardır. Nicel içerik analizi az miktarda veri içindeki açık anlama odaklanmaktadır. Belirli adımların izlendiği analiz sürecinde güvenilirlik geçerlilikten önde tutulmaktadır. Bağlama, yazara ve alıcılara dair çıkarımlar azdır. Nitel analiz ise nicelin tersi biçimde çok veri içinde gömülü anlamı aramaktadır. Geçerliliğin güvenilirlikten önemli olması nedeniyle bağlama, yazara ve alıcılara dair çıkarımlar fazladır.

Kitle iletişim araştırmalarında nitel içerik analizi Alman sosyolog ve kültür eleştirmeni Siegfried Kracauer ile başlamıştır (Larsen, 1991: 121). Çağdaş medya çalışmaları içinde önemli yer tutan nitel içerik analizi araştırmaları dil yerine söze, ifadeye ve seyircilere odaklanmaya göre üçe ayrılmaktadır. İlkinde sembollerin ötesine geçilerek anlamlar incelenir. Film analizlerinde metin sabit bir yapı ve sembollerin ötesinde “belirli bir söylem”

içerdiği öngörülmektedir. İkinci tipte ise ifadenin biçimi ve metin içindeki yeri önemlidir. Üçüncüsü, diğerlerinden farklı olarak metnin okuyucusuna odaklanır. Katılımcı gözlem ve görüşme teknikleri ile filmin izleyiciler tarafından nasıl anlaşıldığı incelenir (Larsen, 1991: 130-133).

2.1. Söylem Analizi

Krippendorff (2013: 22-23) beş nitel analiz tipi tanımlamaktadır; *söylem*, *toplumsal inşacı*, *kuramsal*, *etnografik* ve *konuşma*. Diğerlerinden farklı olarak söylem analizi yüzeyin altındaki söylemi ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Nitel içerik analizi gerçekliğe dair herhangi bir varsayıma dayanmadan metin üzerinden durumları tanımlar. Buna karşın söylem analizi inşacı varsayımlara dayanır. Toplumsal gerçekliğin kurulduğu süreçlere odaklanırken tanımlayıcı veya eleştirel olabilir. Metinde ne olduğu kadar neyin olmadığını da inceler. Söylem analizine göre dil, gerçekliği temsil etmek yerine onun kurulmasına katkı vermektedir. Bu nedenle dili kullanarak metinleri üreten ve yayanlar toplum içinde güç sahibi olmaktadır. Ancak herkes dili kullandığı için “belli bir dereceye kadar güç sahibi” olup hâkim söyleme katılabilmekte veya alternatif bir söylem oluşturabilmektedir. Söylem analizi içinde metin, dil ve güç ilişkisini ortaya çıkarma derecesine göre iki gelenek öne çıkmaktadır. İlki metnin ve konuşmanın nasıl oluşturulup gerçekleştirildiğine odaklanmaktadır. İkincisi benzer araçları kullansa da dilin ötesine geçerek geniş bir bağlamda hâkim söylemi, değerlerini ve bizi nasıl şekillendirdiğini incelemektedir (Schreier, 2013: 46-47). Jorgensen ve Phillips ise Marksizm ile psikanaliz gibi “bütüncül ve evrenselci kuramları” reddeden toplumsal inşacı kökenlere ve Fransız post-yapısalcılığına dayanan üç söylem analizi tanımlamaktadır: *Laclau ve Mouffe'nin söylem analizi*, *eleştirel söylem analizi* ve *muhakemeli / discursive psikoloji*. Üç söylem analizi yaklaşımı da toplumdaki güç ilişkilerini ortaya çıkarmaya ve değiştirmeye çalışmaktadır. *Laclau ve Mouffe'nin söylem* kuramına göre söylem toplumu oluşturur. Dil ve anlam sabit değildir, sürekli dönüşür. Buna koşut olarak söylem de diğer söylemlerle etkileşim ve hegemonya mücadelesi içinde dönüşür. İkinci tip olan *eleştirel söylem analizi* Norman Fairclough'un yaklaşımına dayanır ve değişimi araştırır. Her birey diğerinin söyleminden öğeler alıp kendi söylemini ve hatta kültürel ve toplumsal dünyaları değiştirebilir. Metinler arası göndermeler araştırılarak bu değişim süreci ortaya çıkarılabilir. Üçüncü tip olan *muhakemeli psikoloji* bü-

yük ölçekli söylemlerden çok toplumsal etkileşimlere odaklanır. Söylemlerin analizi sonucu bireylerin “kişiliklerinin, düşüncelerinin ve duygularının” nasıl oluştuğu ve dönüştüğü ortaya çıkarılır. Zira bireyler söylemin hem ürünü hem de üreticileridir (Jorgensen ve Phillips 2002: 1-8).

“Çevresel metinlerin, imgelerin ve fikirlerin” üretiminin ve kullanımının incelenmesinde söylem analizi tekniği toplumsal inşacılar, eleştirel kuramcılar, politik ekolojistler ve uluslararası politika analizcileri tarafından yaygın biçimde kullanılmaktadır (Hannigan, 2006: 36). Sharp ve Richardson (2001: 193-195) çevresel kaygıların AB ulaştırma politikasına etkisi ve İngiltere’de yerel otoritelerin sürdürülebilirlik uygulamaları üzerine yürütülen iki araştırma projesini söylem analizine tabi tutmuştur. Olson (2015) ABD’de kadınları zehirli kimyasalların zararları konusunda savunan ve destekleyen Women’s Voices for the Earth (WVE)² adlı ulusal sivil toplum kuruluşunun yayınlarını, toplumsal cinsiyet kaygısı duymaksızın benzer konuda çalışan Toxics Action Center (TAC)³ ile söylen analizi ile karşılaştırmıştır. Kadınların sesinin duyulmasının kadınların yanı sıra etnik grupların ve sınıfların sorunlarına da değinilmesini sağladığı ortaya çıkmıştır. Saint’in (2008) elektronik atıkların yasa dışı dökülmesi ve radyoaktif atıkların çevreye verdiği zarar üzerine yaptığı eleştirel söylem analizine göre, kurumsal çevre zararlarına dair oluşturulan farklı söylemler mevcut güç ilişkilerini yeniden üretmek üzere ortak hareket etmektedir. Colombo ve Porcu (2014: 63-65) İtalya’da yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte kanun, plan ve bilgi dokümanı üzerinden hükümet ve özel kuruluşların çevre söylemini analiz etmiştir. Buna göre sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma başlıklarının altında neoliberal ekonomi politikalarının çevreyi dışladığı görülmektedir.

Hannigan’a göre (2006: 89-92) medyadaki çevre imgesi bilimsellik, insana ve ekonomiye fayda, çatışma, kıyamet ve kurumsallaştırma söylemleri çerçevesinde kurulmaktadır. Bu çerçevede söylem analizi medyada çevre konusunun işlenmesine dair araştırmalarda da etkin biçimde kullanılmaktadır. Butteriss ve arkadaşları (2001: 48) söylem analizini Avustralya’da tarımsal etkinliklerin çevreye etkisine dair haberlere uygulamışlardır. Aytekin (2010: 227, 347) Türkiye’de en çok satan on ulusal gazete içindeki altı

2. <http://www.womensvoices.org/> (19.10.2016)

3. <http://www.toxicsaction.org/> (19.10.2016)

gazetenin üç aylık yayını niteliksel içerik analizi ile incelemiştir. Buna göre doğa imgesi, reklamlarda insanmerkezci bir bakış açısıyla sadece fon olarak kullanılmaktadır. Yaşlıkaya (2015: 410) internet film veri tabanından (IMDB) seçtiği, 6 ve üzeri puan almış 23 adet “çevre duyarlılığını yansıtan filmi” çevre sorunları ile çözümleri, toplumsal hareketler, eylem biçimleri ve dönemin ekoloji hareketleri temaları üzerinden incelemiştir.

Kitap, müzik, dizi gibi medya ürünlerinin yanında filmler söylem sunumu ve analizi için önemli bir yer tutmaktadır. Hemen her filmde az ya da çok çevreye dair bir anlayış doğrudan veya gizli, bilinçli veya bilinçsiz biçimde sunulmaktadır. Örneğin 1992 tarihli ABD yapımı *Son Mohikan*⁴ dünya çapında yüz milyon dolar hasılat yapmış, geniş kitlelere ulaşmış ve günümüzde de izlenen kült bir filmdir. Filmin girişindeki geyik avı sahnesi ile sonundaki yerli kabile reisinin konuşmaları aşkın, kutsal ve insanlığın tehdit ettiği bir çevreyi vurgulamaktadır. Ancak filmin genelinde çevre konusundan çok bugünkü ABD topraklarında, İngiliz ve Fransız sömürge mücadelesi arasında kalmış göçmen ve yerli halklarının hayatta kalma mücadeleleri anlatılmaktadır. Bu çalışma kapsamında, bilinçli olarak sunulan çevreci söylemin ortaya çıkarılabilmesi için doğrudan çevre konusunu öne çıkaran filmler tercih edilmiştir.

Çevreci düşüncenin toplumda yaygınlaşmasında medya ürünleri ve özellikle kitlelere hitap eden filmler önemlidir. 1989’da ABD’de kurulan ve kar amacı gütmeyen Çevreci Medya Birliği (EMA)⁵ çevre bilincinin medyada işlenmesini ve böylece toplumda yaygınlaşmasını desteklemektedir. “Medya aracılığıyla çevrede değişim oluşturmayı” amaçlayan birlik 1991’den bu yana her sene dizi, çocuk programı, belgesel, kurgu film ve benzeri dallarda çevre bilincini öne çıkaran yapımlara ödül vermektedir⁶. Bu çalışma kapsamında seçilen otuz yıllık sürece yayılmış olan on filmin beşi bu ödülü almıştır; *Erin Brockovich* (2000), *Yarıdan Sonra* (2004), *Özgürlük Yolu* (2008), *Avatar* (2010) ve *Kayıp Umutlar* (2013). Çevre konusunu öne çıkaran *Uzay Yolu IV* (1986) ve *Sisteki Goriller: Dian Fossey’in Hikayesi* (1988) ödülün verilmeye başlandığı 1991’den önce yapılmıştır. Geniş kitlelere ulaşan yük-

4. <http://www.imdb.com/title/tt0104691/> (04.12.2016)

5. <http://www.green4ema.org/> (03.11.2016)

6. <http://www.green4ema.org/ema-awards/ema-awards-past-recipients-and-honorees/> (03.11.2016)

sek bütçeli *Dünyanın Durduğu Gün* (2008), *Quantum of Solace* (2008) ve *Kırılma Noktası* (2015) filmleri de dikkat çekici bir biçimde çevre söylemi içermektedir. Çalışmada analiz edilecek filmlerin seçiminde çevre konusunun öne çıkarılmasının yanı sıra internet film veri tabanındaki (IMDB) yüksek puanlar ve seyirci hâsılatı gibi değişkenler de göz önünde bulundurulmuştur. Zira çevreci söylem ancak filmlerin geniş kitlelere ulaşması halinde toplumda yayılabilir. Bu nedenle sinema salonları, video, TV ve internet aracılığıyla belgesel ve diğer kategorilerden çok daha fazla ve hızlı biçimde toplumun geneline ulaşılabilen kurgu filmler, çevreci söylem analizi için tercih edilmiştir. Söylem analizinde incelenen yabancı filmlerde görsellik kadar sözler de önemlidir. Bu nedenle inceleme sırasında filmlerin Türkçe dublajları yerine özgün seslendirmeli biçimleri tercih edilmelidir. Zira Türkçe seslendirme ve altyazı özgün metinden farklı olabilmektedir. Bu da, doğal olarak analiz sürecini etkileyebilmektedir.

3. Çevre Söylemleri

Çevrenin nasıl tanımlanacağına dair üzerinde uzlaşılmış bir görüş yoktur, bu nedenle farklı çevre tanımları ortaya çıkmaktadır. Zira doğa, “orada olan bir şey” olmaktan çok kültürel düzlemde “bir kavram, norm, karşı-imege, anı ve ütopya” olarak tasarlanmaktadır. Doğanın sürekli olarak yeniden inşa edildiği ve dilin rolünün önemli olduğu bu süreçte söylem analizi gereklidir (Hajer vd. 2005: 178). Örneğin Shapiro (2005) ABD siyasetinde çevre söyleminin korumacılıktan sürdürülebilirliğe dönüşümünü ortaya koymaktadır. Dingler (2005: 210-219) doğanın söylemsel niteliğine dikkat çekmektedir. İktidar ilişkileri içinde oluşan çevre söylemi politika alanıyla bağlantılı olarak toplumsal bir kategoriye dönüşmektedir. Bu nedenle, farklı çevre söylemlerine karşı tekbencilik (solipsizm), görecelik ve idealizm çerçevesinde üç itiraz noktası ortaya çıkmaktadır. Birincisine göre doğa söylemi toplumdan önce ve onun dışında var olan fiziksel bir doğayı reddetmektedir. İkinci olarak, farklı bilgi iddialarını ortaya koyan söylemler arasında birini seçebilmek mümkün değildir. Son olarak söylem, gerçekte var olmayan bir doğayı oluşturmaktadır.

Hannigan kendi çevreci söylem tipolojisini oluşturmadan önce Herndl ile Brown’ın (1996) üçlü, Brulle’nin (2000) dokuzlu ve Dryzek’in (2005) dörtlü çevreci söylem sınıflandırmasını incelemektedir (aktaran Hannigan

2006: 37-38). Herndl ve Brown'a göre üç tip söylem vardır. Metin içinde genelde birlikte bulunurlar, ancak birisi hâkim olmaktadır. İlki *düzenleyici söylem*dir (regulatory discourse); çevre politikalarına karar veren güçlü kurumlar tarafından belirlenen söyleme göre çevre doğal bir kaynak olarak algılanmaktadır. İkincisi *bilimsel söylem*dir (scientific discourse); “teknik veri ve uzman tanıklığında” bilimsel yöntem ile doğaya dair üretilen bilgiyi karar vericiler kullanmaktadır. Üçüncüsü ise doğanın “güzelliğini, ruhanîyetini ve duygusal gücünü” vurgulayan *şiiresel söylem*dir (poetic discourse). Brulle ise Amerikan çevreci hareketini dokuz farklı söylem grubuna ayırmaktadır: Doğal kaynakların kullanılması ve sömürülmesi nedeniyle çevrenin değerli olduğunu vurgulayan *kaderci söylem*, ekosistemlerin bilimsel yönetimini öne çıkaran *vahşi yaşam yönetimi söylemi*, doğal kaynakları faydacı bir amaçla kullanan *muhafazacılık* (conservation) *söylemi*, doğal yaşamı içsel değeri nedeniyle insan etkisinden korumaya çalışan *korumacılık* (preservation) *söylemi*, ekosistemleri insan sağlığı için koruyan *reform çevreciliği söylemi*, doğal çeşitliliği içsel değeri için koruyan *derin ekoloji söylemi*, çevre sorunları ile toplumsal eşitsizliklerin ilişkisini ortaya koyan *çevresel adalet söylemi*, çevre sorunlarının ataerkil niteliğini vurgulayan *ekofeminizm söylemi* ve ilahi yaradılışı gereği doğanın korunmasını öngören *ekoteoloji söylemi*. Dryzek ise dört söylem tanımlamaktadır; *hayatta kalma*, *çevre sorunlarının çözümü*, *sürdürülebilirlik* ve *yeşil köktencilik*. İlk ikisi sorunlara sıradan çözümlerle yaklaşırken, diğer ikisi yaratıcı çözümler önermektedir. Ötekilerin aksine *yeşil köktencilik* ve *sürdürülebilirlik* söylemleri, çevre sorunları karşısında radikal bir tutum takınmaktadır.

Mevcut çevreci söylem sınıflandırmalarının farklı olarak Hannigan kendi tipolojisini çevre hareketi içinde söylemlerin ortaya çıkış sırasına göre ortaya koymaktadır. *Arkadyan, Ekolojik ve Çevresel Adalet* çevreci söylemleri sınıflandırma sonucunda ortaya çıkan ideal tiplerdir. Doğaya dönüş hareketine dayanan ve muhafazacılar ile korumacıların desteklediği *Arkadyan Söylem* çevrenin estetik ve ruhani değerini öne çıkarmaktadır. Ekoloji, etik ve biyolojiden destek bulan *Ekosistem Söylemi* insan mücadelesinin doğal dengeyi bozduğunu vurgulamaktadır. İnsan hakları ve yerel çevre hareketleri ile Afrikan-Amerikan kiliselerinin desteklediği *Çevre Adaleti* söylemi ise “tüm vatandaşların sağlıklı bir çevrede yaşama ve çalışma temel hakkına sahip olduğunu” vurgulamaktadır. *Arkadyan Söylemde* toplumun geneli

eleştirilirken, Ekosistem Söyleminde insanlığın doğaya verdiği zarar ve *Çevresel Adalet Söyleminde* toplumdaki eşitlikçi yapı eleştirilmektedir (Hannigan 2006: 39-52). Bu çalışmada Hannigan'ın üçlü söylem tipolojisi temel alınarak çevre konusunu öne çıkaran on adet film analiz edilmektedir.

3.1. Arkadyan Söylem: Sorunlu Toplumdan Aşkın Doğaya Kaçış

19. Yüzyılda Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan sanayi devrimi hızlı ve yaygın biçimde kentleşmeye neden oldu. Buna karşın endüstri öncesi dönemdeki insan yaşamını ve yerleşimlerini tehdit eden “vahşi doğa”, endüstri toplumunda değerli bir kaynağa ve romantik bir imgeye dönüştü. Kalabalık, kirliliği ve gürültülü kentlerden doğaya dönüş hareketi ortaya çıktı ve gazete ile dergiler aracılığıyla topluma yayıldı. “Kentli orta sınıflar” nostalji kaygısı ve eğlence arayışı ile doğaya yöneldi. Böylece, ABD örneğinde doğayı temsil eden Büyük Kanyon ve Yellowstone Milli Parkı gibi semboller ve ikonlar üretildi (Hannigan, 2006: 42). Van Koppen'a (1998'den aktaran Hannigan 2006: 39) göre *Arkadyan Söylemin* üç özelliği vardır; dışsallık, ikonikleştirme ve tamamlayıcılık. Doğa kültürel hafızaya sızmış Amazon ormanı benzeri belirli imgelerle ifade edilir. Endüstriyel kent toplumunun dışında varlığını sürdüren doğa, çevre sorunlarının kaynağı olan toplumu tamamlar. *Arkadyan Söylemin* oluşumunda ve popülerleşmesinde Nash'in (1997) vurguladığı “vahşilik kültürü”; yaz kampları, yabanılık romanları, doğal hayat fotoğrafçılığı, peyzajlı kamu parkları ve izciler ile Schrepfer'in (1983) öne çıkardığı bilimsel temelli müzeler ve dergiler önemli yer tutmaktadır (aktaran Hannigan, 2006: 42-55).

Özgürlük Yolu (Into the Wild), 2007⁷

2007 yapımı film, üniversite eğitimi sonrasında “hayata atılmak” ve kariyer yapmak yerine ailesini, geçmişini ve toplumu arkasında bırakarak iki yıl doğada dolaşan ve sonunda Alaska doğasında yabani bitkilerden zehirlenerek 1992 yılında ve 24 yaşındayken ölen Christopher McCandless'in gerçek hikâyesini⁸ anlatmaktadır. Toplumdan ve ailevi sorunlardan (30:27)⁹,

7. Yönetmen: Sean Penn. Oyuncular: Emile Hirsch, Vince Vaughn, Catherine Keener. Süre: 148 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt0758758/>

8. <http://www.christophermccandless.info/> (27.10.2016). Filmin dışında “Vahşi

(52: 45) doğaya kaçış ve film boyunca Tolstoy, Jack London (92:15) ve Henry David Thoreau (20:37) gibi yazarlardan yapılan alıntılar *Arkadyan Söylemi* desteklemektedir. Benzer şekilde, ABD ve Hollywood film endüstrisi içinde muhalif kimliğiyle tanınan Sean Penn, filmin yapımcılığını ve yönetmenliğini üstlenerek çevre üzerinden bir toplum eleştirisi yapmaktadır. Film İskoç şair Lord Byron'un (1788-1824) bir şiiriyle açılmaktadır. Şiirde *Arkadyan Söyleme* uygun olarak mutluluğun ancak toplumdaki uzakta ve doğada bulunabileceği vurgulanmaktadır.

*“Mutluluk yolu izi olmayan ormanlarda,
ıssız kıyılardaki coşku odur.
Topluluklar vardır kimsenin zorla girmediği derin denizlerde,
ve sesinde de müzik.
İnsanı daha az seviyorum diyemem
ama doğayı daha fazla.
İnsanları severim ama doğayı daha çok.”* (00:23)

Toplumsal yaşam başta aile olmak üzere sorunludur. Varlıklı ancak mutsuz bir aile içinde büyüyen Christopher (30:27), mezuniyet sonrasında ailesinin hediye ettiği arabayı ve iş hayatındaki muhtemel kariyeri reddeder (15:10). Kredi kartlarını yok edip bütün birikimi olan 24.000 Doları küresel yoksulluğu azaltmaya çalışan Oxfam'a¹⁰ bağışlar ve 1990 Mayıs'ında yola çıkar (21:01). İçinde uyurken parasını çaldığı çok sevdiği eski arabasını terk eder ve kalan parasını yakar. İki yıl sürecek ve 54 duraktan¹¹ oluşacak toplumdaki uzaklaşıp doğaya yakınlaştığı yolculuğuna sadece sırt çantasını alarak başlar. Ortadan kaybolması ve ailesiyle iletişimini koparması anne ve babasını endişelendirirken kız kardeşi tarafından anlaşılmaktadır. Christopher toplumdaki ve uygarlığın zorunluluklarından doğaya kaçmaktadır:

“Ne yaptığını anlıyordum. Üniversiteden mezun olmak gibi saçma ve can sıkıcı bir görevi tamamlamak için dört yılını harcamıştı. Şimdi o soyutlama dön-

Yaşama Dönüş: Chris McCandless'in Hikayesi” adında 2014 yapımı bir belgesel de çekilmiştir.

9. Filmlerden referanslar dakika ve saniye ile gösterilmektedir (dd: ss).

10. <https://www.oxfam.org/> (26.10.2016)

11. [https://www.tripline.net/trip/Into_The_Wild-](https://www.tripline.net/trip/Into_The_Wild-3570477546541002B482F6862B51CAA5)

3570477546541002B482F6862B51CAA5 (27.10.2016)

yasından, sahte güvenlikten, ebeveynlerden ve maddi bolluktan; yani kendisini varlığın özünden uzaklaştıran her şeyden bağımsızlığını ilan etmişti” (26:27)

Christopher son durağı olan Alaska’ya gitmeden önce deri atölyesinde yanında çalıştığı yaşlı adama hayatın anlamının toplumdan uzakta bulunabileceğini anlatmaktadır.

“Ben de seni özleyeceğim Ron. Ama hayatın bütün keyfinin insan ilişkilerinde yatıyor sanıyorsan yanılıyorsun. Tanrı etrafımıza yerleştirmiş. Her şeyin içinde var. Deneyimlediğimiz her şeyin içinde. İnsanlar sadece başka türlü bakmayı öğrenmeli.” (122:31)

Önceki hayatını arkada bırakmak için ismini değiştiren Christopher, doğal bitkilerle beslenmeyi anlatan kitaplar okuyarak aylarca doğada gezinir. Toplumdan uzak ve alternatif bir yaşam süren hippilerin (28:15), merkezlerden uzak kırsaldaki çiftçilerin (42:53) ve bir deri ustasının yanında çalışır (118:30). Toplumdan ve insanlardan daha da uzaklaşarak *Arkadyan Söylemin* önemli isimlerinden Thoreau’nun (2001) Walden Gölü deneyimine benzer biçimde bir süre doğada kalmak için Alaska’ya gitmeyi planlamaktadır (46:12).

“Alaska’ya gideceğim. Kendi başıma. Ne saat, ne harita, ne balta... Hiçbir şey olmadan... Hiçbir şey. Sadece orada, vahşi hayatın göbeğinde olacağım. Dev dağlar, nehirler, gökyüzü, av. Orada yaşayacağım. Yaban hayatı... Belki dönünce seyahatlerim hakkında kitap yazarım, bu hasta toplumdan kurtulmak hakkında.” (46:12)

Christopher toplumdan ve uygarlıktan kaçıp gerçek doğada mücadele ederek kendisini bulabileceğini düşünmektedir.

“Denizin nimetleri sert darbelerdir, kimi zaman da kendini güçlü hissetme fırsatı. Denizi pek tanımam, ama yine de böyle olduğunu bilirim. Ve yine bilirim ki, hayatta güçlü olmak değil de kendini güçlü hissetmek önemlidir. Kendini bir kere olsun ölçebilmek, kendini bir kere olsun en eski insanlık durumunda bulabilmek, kör ve sağır taşla tek başına yüzleşebilmek, ellerin ve kafandan başka hiçbir şeyden yardım görmeden.” (35:04)

Christopher toplumdan ve ailesinden uzaklaşabilmiştir, ancak Alaska’nın yaz mevsiminde bile hayatta kalamamıştır. Açlık ve zehirlenme nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Arkadyan fikirlerini ve hayatını takip ettiği Thoreau

kadar doğada güçlü değildir. Toplumdan ve aileden doğaya kaçarken Alaska'da sığındığı ve içinde öldüğü barınağın bir mağara veya kendi inşa ettiği bir kulübe değil de 30 yıl önce terk edilmiş ve karavana dönüştürülmüş bir otobüs olması ironiktir (09:23).

Avatar, 2009¹²

2009 yapımı film, 2154 yılında dünyanın doğal kaynak için kullandığı bir sömürge gezegeninde (Pandora) geçmektedir. Dünya için çok değerli bir madenin çıkarılmasına engel olan yerel halkı önce anlaşma sonra da askeri kuvvet ile ikna etmeye çalışan maden şirketine karşı bir grup bilimci ve yerel halk mücadele vermektedir. Film boyunca bilim kurgu çerçevesinde başka bir gezegen üzerinden de olsa *Arkadyan Söyleme* uygun olarak aşkın, zengin ve canlı bir çevre tasviri çizilmektedir. Ayrıca bilim kurgu üzerinden, gelişmiş ülkelerin yoksul ülkeleri sömürmesine benzer biçimde doğanın ve yerel halkın zarar görmesi eleştirisi *Ekosistem Söylemine* yakın durmaktadır.

Filmde *Arkadyan Söyleme* uygun biçimde, sömürge gezegeninin doğası insanlığın ve uygarlığın çirkinliklerine tezat bir biçimde tasvir edilmektedir. Pandora gezegeni büyük, yemyeşil ve canlı bir yağmur ormanı olarak gösterilmektedir. Dünyadaki dinazorlar çağına benzer biçimde Pandora gezegeninde birçok renkli, güçlü, korkutucu, uysal ve tehlikeli canlı yaşamaktadır (29:16). James Lovelock'un Gaia hipotezine (2003: 769) uygun biçimde tüm gezegen tek bir canlı olarak anlatılmaktadır ve doğa bir ağaç olarak simgeselleştirilmektedir (101:55). Gezegendeki tüm canlılar arasında 12 büyük ağaç üzerinden işleyen (91:59) bir enerji ağı vardır (64:01). Tüm canlılar öldüğünde ruhları, kutsal ruh Eywa'ya gider ve bedenleri toprağa karışır (64:28). Yerli halk diğer canlıları, atları veya büyük kuşları binek olarak kullandığında sahiplik ilişkisi oluşmaz ve kuyruklar üzerinden fiziksel bir bağ kurulur (53:28). Kendini korumak (37:28) veya av için öldürülmesinde hayvanlar fazla acı çekmemesine çalışılır.

Filmde *Arkadyan Söyleme* uygun olarak insan uygarlığına yönelik güçlü eleştiriler yönetilmektedir. Dünyayı temsil eden maden şirketi rekabetçi, saldırgan ve çıkarıcı bir yöneticinin altındaki bilimci ve asker grubundan

12. Yönetmen: James Cameron. Oyuncular: Sam Worthington, Zoe Saldana, Sigourney Weaver. Süre: 162 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt0499549/>

oluşmaktadır. Doğal kaynakların sömürülmesi amacıyla yerel halkı anlamaya, eğitmeye ve ikna etmeye çalışmaktadırlar. Bilimciler bir yandan gezegenin doğal kaynaklarını araştırırken diğer yandan da yerli halka insanların dilini öğretmeye ve onların arasına sızmaya çalışmaktadır (13:15). Yerli halka yol ile eğitim götüren ve aslında doğal kaynakların peşindeki maden şirketi, dünyadaki çevreyi, yeşili ve sonunda “Doğa Ana’yı öldüren” (128:45) Batı uygarlığının sömürücü bakışını yansıtmaktadır. Bu noktada, *Ekosistem Söyleminin* insanlığın doğaya verdiği zarar vurgusu da görülmektedir. Maden şirketinin temsilcisi yerli halka karışmak için gönderilen eski askere şirketin yaklaşımını açıklamaktadır.

“Bu mavi maymunların (yerel halkın) ne isteyeceğini bulmaya çalış. Biz onlara ilaç, eğitim, yol vermeye çalışıyoruz. Ama hayır! Onlar çamurda yaşamak istiyor. Keyifleri bilir ama buldukları yer... Lanet köyleri 200 km yarıçapı içindeki en zengin maden yatağı üzerinde. Şu zenginliğe bakar mısın? (Kendi istekleri ile köyü boşaltmazlarsa zorla çıkartılacaklar) Yerlileri öldürmek bizi kötü gösteriyor ama hissedarların daha çok nefret ettikleri bir şey varsa, o da zarar gösteren mali raporlardır. Kuralları ben koymadım. O yüzden bana onları oradan çıkmaya ikna edecek bir havuç bul. Aksi takdirde sopa kullanmak zorunda kalacağız.” (49:39)

Şirketi temsil eden bilimciler ve askerlerden farklı olarak yerel halk doğayla uyum içinde yaşamaktadır. Yerli halkın yaşamını öğrenmeye geldiğini söyleyen eski askere yerel halktan kadın şaman kuşkuyla yaklaşmaktadır.

“Daha önce başka Gök İnsanlarına da bir şeyler öğretmeye çalıştık. Zaten dolu olan bardak başka su almaz... Kızım sana bizim yaşantımızı öğretecek. İyi öğren Jake Sully. ‘Deliliğin iyileştirilebilir mi?’ Onu sonra göreceğiz.” (46:09)

Filmin sonunda *Arkadyan Söylemin* aşkın doğa anlayışı *Ekosistem Söyleminin* bilimsellik vurgusuna baskın gelmektedir. Maden şirketinin bilimcileri Pandora gezegeninde çalıştıkça hem yönetici ve askerlerle çatışır (54:40), (107:40) hem de bilimsel yeteneklerinin ötesinde bir yaşam ağı görürler. Önceleri pozitivist bilimin kabul ettiği kanıtlar dışındaki doğal yaşamı “masallara inanmadıkları” için reddetmişlerdir. Ancak, filmin sonunda maden şirketinin bilimcisi ölüm döşeğindeyken yerli halkın ayini aracılığıyla aşkın varlık olan Eywa’yı görür ve pozitivist bilimin sınırlarını aşar (120:50).

Kırılma Noktası (Point Break), 2015¹³

1991 yapımı filmin çevre söylemi eklenmiş 2015 tarihli yeniden çevriminde, bir grup çevre savaşçısının ve onları yakalamaya çalışan FBI ajanlarının aksiyon dolu hikâyesi anlatılmaktadır.¹⁴ İlk filmde ekonomi-politik sistem eleştirilirken ikincisinde *Arkadyan Söylem* çerçevesinde toplum eleştirilmekte ve doğa ikonikleştirilmektedir. Diğer yandan da *Ekosistem Söylemine* uygun olarak insanlığın doğayı yok etmesine dikkat çekilmektedir.

Filmde çevre savaşçılarının liderini canlandıran Bodhi'ye göre insanların dünyası *Arkadyan Söyleme* koşut olarak kötüdür. “Ama dünya berbat bir yer. Ben de içinde yaşamak zorundayım...” (33:37). Doğa ise *Arkadyan Söyleme* uygun olarak aşkın ve kutsal biçimde betimlenmektedir. Ekstrem sporlar yapan çevre savaşçıları doğanın güçlerine saygı duruşu olarak sekiz zorlu denemeyi gerçekleştirmeye çalışır. Afrika’da “Yükselen Güç”, Everest’te “Göğün Doğuşu”, Meksika’da “Toprağın Uyanışı”, Atlantik’te “Suyun Canı”, “Toprağın Canı, Rüzgarın Canı, Altı Canın Efendisi ve Tamamen Güvenmek” adlı sörf, tırmanış, kayak gibi ekstrem spor denemeleriyle doğanın güçlerine tanık olmaya çalışırlar (10:37), (79:50). Çünkü kişiye “acizliğini hissettiren” doğaya (24: 01) saygı duymak ve bağ kurmak gerekir (26:55). Dağda kamp ateşini doğal malzemelerle yakan (38:30) çevre savaşçıları doğayla bütünleşmeye çalışırlar: “Yakın uçuş bambaşka bir canavardır. Rüzgârı okuyabilmen gerekir. Rüzgâr olman gerekir... Sürekli sınırlarını zorlayan adam sonunda onları bulur” (36:40). Sonunda ölüm de olsa doğanın güçlerine tanık olmak için dev dalgalarda sörf yapmaktan çekinmezler (91:45).

Ekosistem Söylemine uygun olarak insanlığın doğaya verdiği zarara karşı çevre savaşçıları “doğaya geri vermeye” çalışmaktadır. Ağaç dikme, ailesi çığ altında kalan bir kız çocuğuna ev verme, balinaları kurtarmak için avcı gemisinin önüne geçerek ölme (57:15), açık altın madenini yok etme (62:26) ve ABD şirketlerinden çaldıkları elmasları (07:00) ve paraları (09:10) yoksul halklara geri verme gibi yöntemleri kullanmaktadırlar. *Arkadyan Söylemin* etkisiyle doğanın aşkın niteliği ve insanlığın onunla bütünleşme gereği vurgulanmaktadır (39:40):

13. Yönetmen: Ericson Core. Oyuncular: Edgar Ramirez, Luke Bracey, Ray Winstone. Süre: 114 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt2058673/>

14. <http://www.imdb.com/title/tt0102685/>

Utah: “Yani bir dağdan atlayıp Nirvana’ya mı ulaşacağız?”

Bodi: “O kadar basit değil. Ozaki dengeden bahsediyordu. Kişisel kazanç için hayatımı tehlikeye atmaktan değil. Önemli olan, bizden çok büyük bir şeyin parçası olabilmek... Sekiz, doğanın temel güçlerine saygı duruşudur. Ozaki seki zi tamamlayarak dikkatleri gezegenin güzelliklerine çekmek istiyordu. Ve ölmekte olduğuna... Bize hayat veren bu yerin ölmesini istemiyorsak aldığımızdan daha fazlasını vermeliyiz. Bizim yolumuz bu. Aradığımız bu. Takip ettiğimiz bu. Buraya aydınlanmak, Nirvana’ya ulaşmak için gelmedik. Bu gezegenle bütün olarak onu kurtarmaya çalışmak için geldik. Bunu yapabilmek için benlik bilincinden vazgeçmelisin. Bütünüyle. Bunun dönüşü yok. Kalbin nereyi gösteriyorsa oraya git, Utah.”

3.2. Ekosistem Söylemi: Doğaya Bilimsel Yaklaşım ve İnsanın Çevreye Verdiği Zarar

Ekoloji kavramı ilk kez Haeckel tarafından 1866’da “organizmalar ve çevreleri arasındaki ilişkilerin bilimi” anlamında kullanılmıştır. Yüzyıl boyunca ekoloji düşüncesi “insanı, evrim sürecinin en yüksek ürünü” olarak görmüştür. Buna göre bilim ve teknolojiye dayanan insan müdahalesinin tüm çevre sorunlarını çözebileceğine inanılmıştır. Ancak 1970’lerde çevrecilik içinde ekosistem ekolojisi yaklaşımı öne çıkmıştır. Çevreci düşüncenin yayılmasını sağlayan Rachel Carson’un *Sessiz Bahar* adlı eseriyle birlikte ekoloji, besin zinciri, yaşam ağı, doğanın dengesi kavramları popülerleştirdi ve çevresel krizin varlığı kabul edilmiştir. Bu süreçte radyoaktif serpinti, kirlilik ve aşırı nüfus artışı gibi çevre sorunlarıyla birlikte Aldo Leopold’un doğaya etik haklar veren *toprak etiği* anlayışının yaygınlaşması da etkili olmuştur. İnsan müdahalesinin doğal dengeyi bozduğunu kabul eden ekoloji anlayışı “bitki ve hayvan topluluklarını” anlamada ve çevresel yaklaşımı güçlendirmede “bilimsel bir model” halini almıştır (Hannigan, 2006: 42-46).

Sisteki Goriller (Gorillas in the Mist), 1988¹⁵

1988 yapımı filmde, dağ gorillerinin soyunun tükenmemesi için mücadele eden ve bu uğurda hayatını kaybeden Dian Fossey’in gerçek yaşam öyküsü anlatılmaktadır. Dian Fossey dağ gorilleri hakkında eğitimi olmamasına rağmen

15. Yönetmen: Michael Apted. Oyuncular: Sigourney Weaver, Bryan Brown, Julie Harris. Süre: 129 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt0095243/>

men iç savaşın hâkim olduğu Kongo'da (sonra Ruanda'da) 1966 yılında National Geographic dergisi desteğinde bilimsel bir alan çalışmasına katılmıştır. İnsan etkisi nedeniyle beş yıl içinde tükenmesi beklenen dağ gorili nüfusunu bilimsel olarak incelemeye başlayan Dian Fossey zamanla yerel halk, bürokrasi, kaçak avcılar ile ölümcül bir mücadeleye girişir. 1985'te hayatını verdiği bu mücadele sonucunda dağ gorillerinin nesli devam edebilmiştir.

Film boyunca çevre, uçsuz bucaksız yemyeşil ormanlar, sis görüntüleri ve yaban hayvanları ile tasvir edilmektedir. Ancak vurgu orman ekosistemine değil gorillerin yaşamına ve korunmasına yapılmaktadır. Bu nedenle film *Arkadyan Söylemden çok Ekosistem Söylemine* yakın durmaktadır. *Ekosistem Söyleminin* insanın doğaya verdiği zarar ve bilimsel ekoloji vurgusu çerçevesindeki filmde, Dian Fossey'i canlandıran Sigourney Weaver'a 2016'da prestijli Jane Alexander Küresel Doğal Yaşam Elçisi ödülü verilmiştir.¹⁶ Weaver, film çekimi sırasında tanıdığı dağ gorillerinin ve diğer tehlike altındaki türlerin yaşama bakış açısını değiştirdiğini ve koruma çalışmalarına yöneldiğini belirtmiştir.

Filmde bilimsel çalışmalar ve insan tehdidi altındaki dağ gorillerinin korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Film antropolog Dr. Louis Leakey'in primatlar ile ilgili bir konferansı ile başlar. Nesli tehlikede olan dağ gorillerinin insan türünü daha iyi tanımak için araştırılması gerekmektedir. Dinleyiciler içindeki Dian Fossey gönüllü olur (02:30) ve araştırmalar boyunca kendini geliştirerek 1974'te doktorasını bitirir. George Schaller gibi geleksel araştırmacıların aksine ve Jane Goodall'ın yaptığı gibi gorillerle kişisel yakınlık geliştirir (38:00).¹⁷ Dian Fossey bilimciyi ve gorilleri kesin biçimde ayıran pozitivist yaklaşımın ötesinde gorillerle yaklaşmayı öne çıkaran bir bilimsel anlayış ortaya koymaktadır. Pozitivist yaklaşımın eleştirisi Dian Fossey'in kampına gelen diğer araştırmacılarla olan ilişkisinde de gösterilmektedir. Araştırmacılar bilimsel çalışmalarını önemserken Dian Fossey öncelikle goril avcılarının kurduğu tuzakların yok edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (100:00).

16. <https://gorillafund.org/honorary-chair-sigourney-weaver-wins-conservation-award/> (24.10.2016).

17. <https://gorillafund.org/who-we-are/dian-fossey/dian-fossey-bio/> (24.10.2016)

“Dian Fossey: *Brendon ve Larry (yeni gelen araştırmacılar), bekçilerle gidin. Dominique onlara tuzak kesmeyi göster. Bıçak kullanmayı ilerletmelisiniz.*

Brandon: *Biliyorum, tuzak kesmek çok önemli. Ama ben doğum sıklığı grafiğı için veriler almaya çok yaklaştım.*

Dian Fossey: *Brandon kuralları biliyorsun. Korumaya vakit ayırmazsan araştırma yapamazsın. Bir daha ‘ben’ kelimesini duymak istemiyorum, gidelim.”*

Filmde Afrika’da doğa koruma ile yerel halkın ihtiyaçlarının çelişkisi sık sık vurgulanmaktadır. Dian Fossey’in dağ gorillerini koruma çabası ile yerel halkın, devletin turizm ve avcılık etkinliklerinden gelir kazanma beklentisi çatışmaktadır. Dian Fossey gorilleri kaçak avcılara karşı korurken, Ruanda devleti ise turizmi geliştirmekte ve gorilleri Almanya gibi gelişmiş ve zengin Batı ülkelerinin hayvanat bahçelerine satmaya (96:20) çalışmaktadır. Dian Fossey muhtaç Afrika’dan zengin Batının rasyonel yasal düzenlemelerini beklemektedir (77:50) ve turistlere karşı çıkmaktadır.

“Sembagare (Dian Fossey’in rehberi): *Öğleden sonra Mukara buradaydı. Sizde çok kızmış... İnsanlara bu dağda tifo salgını olduğunu söylüyormuşsunuz... Matmazel, devletin turistlerin parasına ihtiyacı var. O insanları korkutup uzaklaştırırsanız çok sinirlenirler... Mukara ayrıca dedi ki, geçen hafta bir turiste ateş etmişsiniz.*

Dian Fossey: *Bu doğru değıl işte. Kafalarının çok üstüne ateş ettim. Bu dağı lanet bir hayvanat bahçesine çeviremezler. Çeviremezler.”* (118:40)

***Yarından Sonra (The Day After Tomorrow), 2004*¹⁸**

Küresel iklim değışikliğı konusu 2000’lerde uluslararası alanda kabul görmüş ve dünya gündemine yerleşmiştir. ABD’nin Kyoto Protokolü’nü imzalamamasına¹⁹ rağmen Hollywood’da büyük bütçeli iklim değışikliğı filmleri yapılmıştır. Felaket filmleri içinde yer alan 2004 yapımı *Yarından Sonra*, küresel ısınmanın kutup buzullarını yok ederek hızlı ve beklenmedik bir biçimde yeni bir buzul çağını getirmesini anlatmaktadır. Bilimcilerin uyarılarına ekonomik kaygılarla kulaklarını tıkayan ABD yönetiminin tavrı ve başroldeki iklim bilimcinin dünyayı ve ailesini kurtarma hikâyesi işlenmektedir. Film

18. Yönetmen: Roland Emmerich. Oyuncular: Dennis Quaid, Jake Gyllenhaal, Emmy Rossum. Süre: 124 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt0319262/>

19. http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/3145.php (26.10.2016).

boyunca *Ekosistem Söylemine* uygun olarak ve iklim değişikliği örneği üzerinden, insan müdahalesi sonucu oluşan çevrenin yıkımını göstermeyi ve engellemeyi amaçlayan bilimsel çalışmaların önemi vurgulanmaktadır.

Dünya endüstrileşmiş ülkelere sınırsız bir doğal kaynak deposu sunmaktadır. Zira dünyanın bir taşıma kapasitesi bulunmaktadır. Ancak aşırı nüfus artışı ile birlikte doğal kaynaklarının sınırsızlaşmasına kullanımı sonucunda taşıma kapasitesi aşıldığında savaş ve doğal felaketler kaçınılmaz olur. Sonuçta insan nüfusu acımasızca azalır ve doğal denge yeniden kurulur (Fisher, 2016). Filmde *Ekosistem Söylemine* uygun olarak politikacıların faydacı ve günlük kararlarına karşı bilimin rasyonel ve somut yaklaşımı öne çıkarılmaktadır. Gerçek dünyada olduğu gibi filmde de iklim değişikliğinin ciddiyetine rağmen politikacılar bilimcilere kulak vermemektedir. Filmin başında Hindistan’da düzenlenen ve dünyanın önde gelen ülkelerinin katıldığı bir Birleşmiş Milletler konferansında bilimciler, kutuplardaki buzulların hızlı biçimde erimesine dikkat çekmektedir. Buna göre, hızlanan küresel ısınma kuzey yarımküreyi ılımanlaştıran Kuzey Atlantik akıntısını yok etmek üzeredir. Sonuçta 10.000 yıldır görülmemiş ve iki yüzyıl sürececek bir buzul çağı tetiklenebilir. Konferansın yapıldığı Yeni Delhi kentinde alışılmadık biçimde kar yağarken politikacılar ekonomik ve politik kaygılarla bilimcilerin ciddi uyarılarını görmezden gelmektedir:

“Kuzey Afrika Ülkesi temsilcisi: *Sizce bu ne zaman olabilir Profesör?*

Profesör Hall: *Bilmiyorum. Belki yüz, belki bin yıl sonra. Tek bildiğim harekete geçmezsek, bedelini torunlarımızın ödeyeceği.*

ABD Başkan Yardımcısı: *Masrafları kim ödeyecek peki? Dünya ekonomisine milyarlarca dolara patlar.*

Profesör Hall: *Bir şey yapmamanın bedeli çok daha yüksek olur efendim. İklimimiz hassas. Fosil yakıt kullanarak çevreyi kirletmeye devam edersek kutup buzulları yok olur.*

ABD Başkan Yardımcısı: *Ekonomimiz de hassas. Belki de, sansasyonel iddialardan önce bunu düşünmelisiniz.*

Profesör Hall: *Son kırılan buzul Rhodes Island büyüklüğündeydi, bazıları buna sansasyonel diyebilir” (07:12)*

Filmde insan müdahalesi sonucu dengesi bozulan doğanın inanılmaz yıkım gücü etkileyici sahnelerle gösterilmektedir. Yüzlerce metrelik dalgalarla yıkıma uğrayan New York’ta bir evsiz köpeğini kurtarır ve son yemeğini

paylaşır (54:37). Diğer yandan sel ve sonrasında kar fırtınasında kenti basan kurtlar ile yaşam mücadelesi verilir (95:50). Doğanın hem sert hem de paylaşımcı tarafları yansıtılmaktadır. Diğer yandan filmde endüstrileşmiş ve gelişmiş Batı uygarlığının iklim değişikliği karşısında çaresiz kalması vurgulanmaktadır. Japonya ve ABD gibi dünyanın farklı yerlerinde normalden çok güçlü ve yıkıcı kasırgalar ortaya çıkmıştır. Yeni buzul çağını getirecek ani iklim değişikliğinin ABD'nin Los Angeles kentini hortumlarla yıkıma uğratması ve yüz binlerce kişinin ölmesi korkutucu ve oldukça gerçekçi bir görsellekle sunulur (27:05). Kentin ve özellikle film endüstrisini simgeleyen “Hollywood” yazısının hortumlarla yok olması (27:22) fosil yakıt kullanımına dayanan Batı uygarlığının üzerinde doğanın gücünü göstermektedir. Japonya'daki dolu yağışında insanların ölmesi, İngiliz kraliyet ailesini kurtarmaya giden helikopterlerin fırtınada düşmesi (40:00), ABD başkanı ve konvoyunun kasırgada yok olması (89:20), Özgürlük Heykeli'nin ve New York şehrinin buzul çağının başlamasıyla kar altındaki ve donmuş görüntüsü (107:40) sorunun kaynağı olan endüstriyel Batı'nın çaresizliğini ve trajedisini göstermektedir.

ABD'nin en önemli şehri New York'u önce büyük dalgalar sonra da kar fırtınası vurduğunda insanlar hayatta kalmak için kütüphaneye sığınır ve ısınmak için çaresizce kitapları yakarlar. Kütüphaneci ilk basılı kitap olan Gutenberg İncil'in yakılmasını engeller: “*Onu koruyorum. Bu İncil, basılan ilk kitap... Mantık çağının başlangıcını temsil ediyor. Bence yazı insan ırkının en büyük başarısı... Gülebilirsin, ama Batı uygarlığının sonu geldiyse en azından küçük bir parçasının kurtarmış olurum*” (84:10). Buna göre, ani iklim değişikliği felaketinin nedeni olan endüstriyel Batı uygarlığı tamamen kötü değildir. Olumlu yönleri desteklenirse insanlığın yıkımına neden olan çevre sorunları çözülebilir. Felaketten sonra yeni buzul çağında girildiğinde Profesör Hall hala umutludur ve ona göre insanlık eğer “hatalarından ders alırsa” bu zorluğa atlatabilir (104:12).

Filmin son bölümünde bilimcileri dinlemeyen kuzey ülkelerinin politikacılarının ani buzul çağı sonrasında güney ülkelerine sığınması vurgulanmaktadır. Endüstriyel kirliliğin kaynağı olan kuzey ülkeleri, buzul katmanları altında ve güney ülkelerine muhtaç kalmıştır. Buzul örtüsünden kaçarak Meksika'ya mülteci olarak gitmeye çalışan ABD halkına sınır kapıları kapatılmıştır. Normalde Meksika'dan ABD'ye olan yasa dışı göç tersine dönmüştür

(75:14). Latin Amerika ülkelerinin borçlarının tamamının silinmesiyle sınır buzul çağından kaçan ABD’li göçmenlere açılmıştır (73:16). Son sahnede, ABD Başkanı fırtınada ölmesi nedeniyle yerine geçen Başkan Yardımcısı buzul çağı başlayınca kaçtıkları Meksika’dan ABD halkına seslenmektedir ve insanlığın doğaya verdiği zarardan pişmanlığını dile getirmektedir:

“*Son birkaç hafta bize doğanın yıkıcı gücüne dair derin bir tevazu göstermeyi öğretti. Karşısında ne kadar hassas ve kırılğan olduğumuzu gösterdi. Yıllarca sonuçlarını hiç düşünmeden gezegenimizin doğal kaynaklarını tüketmeye devam ettik. Ama yanıldık, ben yanıldım. İlk konuşmamı yabancı bir topraktaki elçiliğimizden yapmam değişen gerçekliğimizin kanıtı. Sadece Amerikalılar değil, dünyanın her yerinden insanlar eskiden Üçüncü Dünya dediğimiz ülkelerin konuğu. En muhtaç anımızda bize el uzatıp kucak açtılar. Konukseverliklerine sonsuz minnet duyuyorum.*” (111:43)

Uzay Yolu IV: Eve Yolculuk (Star Trek IV: The Voyage Home), 1986 ²⁰

Uzay Yolu serisinin 1986 yapımı dördüncü filminde, gelecekte yok olmak üzere olan Dünyayı kurtarmak için 1980’lere dönen Atılğan Gemisinin macerası anlatılmaktadır. Soyları tükenmek üzere olan mavi balinaları geleceğe götürüp Dünyanın kurtarmaya çalışmaktadırlar. Filmde *Ekosistem Söylemine* uygun olarak insanlığın doğaya verdiği zarar ve başroldeki bilim insanının mesajları öne çıkmaktadır.

Filmin *Ekosistem Söylemi* çerçevesinde verdiği ilk mesaj insanın dünyadaki tek değerli tür olmadığıdır. Dünyada insanlardan başka ve akıllı canlılar da vardır. 2286 yılında Dünyaya yaklaşan bir geminin gönderdiği sinyaller anlaşılılmakta ve insan uygarlığını tehdit etmektedir. Aslında, sinyaller insanlardan 10 milyon önce ortaya çıkan ancak insanların aşırı avlanmasıyla tükenen mavi balinalara gelmektedir (23:25).

“Kaptan Spock: *Yolladığı sinyallerin hasar verdiğiinden habersiz. Niyeti düşmanca değil.*

Doktor: *Sence Dünya’daki insanlara bu şekilde mi “merhaba” diyor?*

Kaptan Spock: *Dünyada insandan başka akıllı canlılar da var. İnsanlar küstahlıklarından dolayı mesajın kendilerine yollandığı sanıyor.*” (23:12)

20. Yönetmen: Leonard Nimoy. Oyuncular: William Shatner, Leonard Nimoy, DeForest Kelley. Süre: 119 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt0092007/>

Filmde, 2286 yılından 1986'ya mavi balinaları bulmak için gelen Atılğan Gemisi personelinin ağzından insanlığın doğaya verdiği zarar vurgulanmaktadır. “İlkel ve aşırı kuşkucu bir kültüre” (37:31) ve kavgacı bir dile (45:05) sahip olan insanlık, atmosferi 20. Yüzyılın ikinci yarısında kirletmiştir (33:40). Gazete manşetlerinde “nükleer silahlanma görüşmelerinin geciktirildiği” yazmaktadır (40:03) ve zehirli yan etkileri olan nükleer enerji kullanımdadır (35:30).

Memeli Deniz Hayvanları Enstitünün havuzunda “tutsak” (48:11) olarak bakılan iki balina maddi kaynak yetersizliği nedeniyle okyanusa bırakılacak (66: 01) ve balina avcılarıyla karşı karşıya kalacaklardır (91:45). Devasa büyüklükteki mavi balinalar saldırgan değildir, aksine saldırgan ve yıkıcı insanlık soylarını tüketmektedir. “Basiretsiz” insanlık (110:32) balinaları öldürüp soylarını tükettikçe kendi sonunu da getirmektedir (96:33). Enstitüde görevli Dr. Gillian insanlığın verdiği zararı ziyaretçilere bilimsel verilerle anlatmaktadır.

“Dr. Gillian: *Fakat onların (balinaların) baş düşmanları çok daha fazla saldırgandır... İnsanoğlu balinaları her zaman çeşitli sebeplerden dolayı avlamıştır... 100 yıl önce elle atılan zıpkınlar kullanarak, büyük zararlara yol açtılar. Fakat bu zararlar bu yüzyılda verilen zararların yanında hiç kalır. İnsanoğlu balinaları avlayarak tükenmenin eşiğine getirdi. Yeryüzündeki en büyük yaratık olan mavi balinanın soyu adeta tükendi. Balina avcılığını yasaklama girişimlerine rağmen hala bu saldırgan olmayan yaratıkları katleden ülkeler ve korsanlar var. Eskiden sayıları çok olan kambur balinaların sayısı 10.000 civarında. Artık yetişkin olmayanlar avlanıyor. Ayrıca, dişi balinaların çoğu hamileyken öldürülüyor.*

Kaptan Spock: *Bir türü yok olacak derecede avlamak mantıklı değil.*

Dr. Gillian: *İnsan türünün mantıklı olduğunu kim söyledi ki?”* (46:30)

Dünyanın Durduğu Gün (The Day the Earth Stood Still), 2008²¹

Hollywood kıyamet filmlerinin diğer bir örneği olan 2008 yapımı filmde, uzaylı uygarlıkların temsilcisi dünyadaki yaşamı giderek yok eden insan türünü ortadan kaldırmaya gelmiştir. Temsilciye toplumsal ve çevresel sorunların insan türünden değil politikacılardan ve kötü yönetimden kaynaklan-

21. Yönetmen: Scott Derrickson. Oyuncular: Keanu Reeves, Jennifer Connelly, Kathy Bates. Süre: 104 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt0970416/>

dığı gösterilmeye çalışılmaktadır. Zira insanlığa bilimciler, sanatçılar ve sevgi hâkim olursa dünyadaki diğer canlılar ve yaşam korunabilir. Film doğanın bozulması, insan türünün zararları ve bilimci vurgusu ile *Ekosistem Söylemini* ortaya koymaktadır.

İnsan türü hem kendine hem de hassas ekosistemleri barındıran dünyadaki yaşama zararlıdır. Filmde dünyanın ve insanlığın sorunlarının kaynağının politikacılar, askerler ve rekabetçi kültür olduğu vurgulanmaktadır. Dünyaya gelen uzaylı uygarlıkların temsilcisi (33:26) silahsız olmasına rağmen vurulur (23:55). ABD yönetimini ve politikacıları temsil eden Savunma Bakanı ülkesinin ve dünyanın istila edileceği endişesiyle kaba kuvvet ve silah kullanmayı tercih etmektedir (34:30). Diğer ülkelerin yöneticileriyle görüşmesine izin vermeyip uzaylıyı (44:30) sorgular ve hapsetmeye çalışır. Uzaylı ABD'nin elinden kaçır ve insanlığın rekabetçi, bencil ve kavgacı doğasını görür (44:12). Dünyayı ve diğer canlıların yaşamını kurtarmak için (66:08) insanlığı, insan benzeri dev bir robot (23: 55) yok etmeye karar verir (50:57).

Uzaylıların temsilcisi, kendinden 70 yıl önce gelen ve insan kılığında dünyada kalıp insanlığı gözlemleyen diğer temsilciyle görüşmesinde insan türünün yıkıcı doğasından emin olur. *“İnsanlar yıkıcı ve kesinlikle değişmezler... İşin acıklı yanı şu ki, başlarına neler geleceğini biliyorlar. Bunu hissedyorlar. Ama bu konuda ellerinden bir şey gelmiyor sanki...”* (52:15). Uzaylı temsilci, dünyalı bilimci Dr. Benson'a neden dünyayı insanlardan kurtarmaya geldiğini anlatmaktadır.

“Bu gezegen ölüyor. İnsanlık onu öldürüyor. Dünyayı kurtarmaya geldim... Bir türün devamı uğruna gezegenin mahvolmasına göz yumamayız... Dünya ölürse siz de ölürsünüz. Eğer siz ölürseniz Dünya kurtulur... Evrende karmaşık yaşamı destekleyen bir avuç gezegen var. Bunun yok olmasına göz yumulamaz... İzledik, bekledik, değişmenizi umduk. Geri dönülemez bir noktaya geldi. Harekete geçmeliyiz. Verdiğiniz zararı telafi edip Dünya'ya baştan başlama şansı taniyacağız.” (61:42)

Filmin sonunda insanlığın mevcut durumunun kötü olmasına rağmen bir tür olarak kötü olmadığı ve çevre krizleri karşısında değişebileceği mesajı verilmektedir. Bunun için toplumda politikacıların yerine bilimcilerin ve sanatçıların öne çıkması gerekmektedir. Bilimcilerin uzaylı temsilci konusunda ABD yönetimi ile askerlere karşı çıkması (37:12) buna örnektir. Ayrıca, Dr. Benson insanlığın değişebileceğini ve politikacıların insanlığı temsil etmediğini söyleyerek uzaylı temsilciyi Nobel Ödüllü bir bilimcinin evi-

ne götürür. Evin duvarında “Hayatı bilim ve sanatla geliştirelim” yazmaktadır. Fonda çalan Bach ve Nobelli bilimcinin çalışmaları, uzaylı temsilciye ve izleyicilere insanlığın politikacılardan ve kötülükten farklı taraflarının olduğunu göstermektedir. Nobelli bilimci, uzaylı temsilciyi insanlığın mevcut ekolojik kriz durumunda değişebileceğine ikna etmeye çalışmaktadır.

“Nobelli Bilimci: *Sorunumuzu çözecek bir teknoloji vardır mutlaka.*

Uzaylı Temsilci: *Sorun sizsiniz. Değişme arzusu taşımıyorsunuz.*

Nobelli Bilimci: *O zaman değişmemize yardım et.*

Uzaylı Temsilci: *Doğanızı değiştiremem. Dünyaya birbirinize davrandığınız gibi davranıyorsunuz.” (71:30)*

3.3. Çevresel Adalet Söylemi: Çevre Sorunlarının Eşitsiz Dağılımı

Çevreci hareketin ilk yıllarında ABD ve İngiltere’de ana akım çevreci örgütlerin çalışma alanı “kırsal planlama ve doğal yaşamın korunması” gibi konularla sınırlıydı. Beyaz orta sınıf üyelerden oluşan çevre örgütleri insanların tarımsal ilaçlara maruz kalmasına, doğal yaşamın bozulması kadar ilgili değildi. Ancak, çevre sorunları uzaktaki doğal alanlar kadar kentleri ve özellikle dezavantajlı grupları da tehdit etmeye başlamıştı. Zira zehirli atıklar ve çöpler özellikle siyahların, Hispaniklerin ve diğer azınlık gruplarının yerleşim alanlarını ve sağlığını olumsuz etkilemekteydi. “Çevresel ırkçılık” olarak adlandırılan bu eşitsizliğe karşı Çevresel Adalet Hareketi ortaya çıktı. 1970’lerde kentleri tehdit eden çevresel atıklara dikkat çeken hareket, 1980’ler ve 1990’lar boyunca yerel ölçekte ve 3. Dünya ülkelerinde çevre sorunlarından olumsuz etkilenen dezavantajlı grupların sorunlarını da sahiplendi. Nihayet 1993’te önde gelen ana akım çevre örgütlerinden Sierra Kulübü²² çevresel adalet kavramını hedeflerine ve etkinliklerine dâhil etti.

Genel çevreci eğilim olan “kaynakların muhafazası, doğa yaşamının korunması ve kirliliğin azaltılması” yerine Çevresel Adalet Hareketi, kaynakların eşitsiz dağıtımını ile azınlık işçilerin güvenliği ve sağlığını öne çıkarmaktadır. Ana akım çevreci grupların ilgilenmediği konularda çalışan (Higgins, 1993), merkezlessiz ağ biçiminde örgütlenen (Gottlieb, 1993) çevresel adalet grupları prosedürel, coğrafi ve toplumsal eşitlik (Lee, 1992) ile çevresel sorunlarla il-

22. Yönetmen: Steven Soderbergh. Oyuncular: Julia Roberts, Albert Finney, David Brisbin. Süre: 131 dakika. <http://www.imdb.com/title/tt0195685/>

gili bilgi alma, tazminat ve demokratik karar alma süreçlerine katılma haklarını (Capek, 1993) talep etmektedirler (aktaran Hannigan, 2006: 47-50).

Erin Brockovich, 2000

Gerçek bir hikâyeye dayanan 2000 yapımı filmde, eski bir güzellik kraliçesi olan üç çocuklu, bekâr ve işsiz bir kadının ABD’de büyük bir enerji şirketine karşı giriştiği çevre hakkı mücadelesi anlatılmaktadır. *Çevresel Adalet Söylemine* koşturarak şirketin sahip olduğu fabrikadan sızan zehirli atıklar, 15 yıl boyunca en az 634 düşük gelirli ailenin sağlığını tehdit etmiştir (94:47). Hem çevre kaynaklı sağlık sorunlarının ortaya çıkması hem de tazminat alma talepleri düşük gelirli aileler için çok zorlu bir hukuki süreci gerektirmiştir.

Çevresel Adalet Söylemine uygun olarak dezavantajlı gruplar çevre sorunlarından daha çok etkilenmektedir ve daha da önemlisi bu durumun farkında değildirler. Bir enerji şirketine ait fabrika, yakındaki yerleşim alanında yaşayan halkı yıllardır zehirlemektedir (36:11). Şirket, atıklarının neden olduğu kanser (43: 36) ve hamilelikte düşük yapma (55:25) gibi sorunlardan kaynaklanacak çok büyük miktardaki tazminattan kaçınmaktadır. Sorunları gizlemek için zarar görenlerin evlerini satın almaya (30:15), (44:35) çalışmaktadır. Yol geçeceği iddia edilerek satın alınan evlerdeki hastaların aile boyu doktor ihtiyaçlarını karşılamaktadır, ancak hastalık ve şirket arasındaki ilişki gizlenmektedir (49:05). Dahası şirket atıkların insan sağlığına faydalı olduğunu iddia eden broşürler hazırlayıp dağıtmaktadır (81:15). Evlerini satmayı kabul edenler az gelirli ve eğitim seviyesi düşük ailelerdir. Fabrikanın neden olduğu kanser gibi ABD sisteminde tedavisi pahalı ve karşılanmayan hastalıklara maruz kalmışlardır. Bu nedenle şirketin sağlık harcamalarını karşılamalarını memnuniyetle karşılayıp evlerini çekinmeden satmışlardır.

Çevre sorunlarından etkilenen grubun dezavantajlı olduğunu gösteren başka bir örnek ise hem çevresel sağlık sorununu fark edip öğrenme hem de yasal mücadeleye girme konusunda Erin Brockovich’in çalıştığı hukuk bürosuna ihtiyaç duyulmasıdır. Atıklardan etkilenen insanlar büyük bir şirkete dava açmaya ve yasal mücadeleye girmeye çekinmemektedirler. Bu nedenle uzun sürebilecek ve sonu belli olmayan hukuk mücadelesinin masraflarını hukuk bürosu karşılamaktadır. Dahası, Erin Brockovich’in çalıştığı avukatlık bürosu da maliyet ve nitelikli personel konusunda büyük bir hukuk şirketi ile ortak çalışmak zorundan kalmıştır. Filmde, *Çevresel Adalet Söylemine* uygun ola-

rak hem çevre sorunlarından etkilenme hem de bununla mücadele etme sürecinde dezavantajlı gruplar diğerlerine göre mağdur olduğu gösterilmektedir.

Kayıp Umutlar (Promised Land), 2012²³

2012 yapımı filmde büyük bir doğal gaz şirketinin evlerini ve topraklarını satın almak istediği kasabanın hikâyesi anlatılmaktadır. *Çevresel Adalet Söylemine* uygun olarak şirket elemanları, ekonomik kriz içinde ve paraya ihtiyacı olan yerel halka doğal gaz çıkarılmasının yeraltı sularını tehdit edebileceğini gizlemiştir.

Yoksullaşan kasaba halkı doğalgaz şirketinin teklif ettiği paraya muhtaç durumdadır. Bu durumun farkında olan bir çiftçi toprağını almaya gelen şirket temsilcisine tepki göstererek doğal gaz kuyularının, neden zenginlerin yaşadığı şehirler yerine kendi yoksul kasabalarında açıldığını sorgulamaktadır.

“Şirket Temsilcisi: Yani buna (doğal gaz) ihtiyacımız olduğu gerçeğini umursamıyorsun. Bu kaynaklar için yaptığımız savaşa günde bir milyar dolar harcıyoruz. Arka bahçende bu büyük kaynak varken bu delilik...”

Çiftçi: ...Şuradaki oğlan babasını kaybetti. Kardeşimdi, 6 yıl önce Felluce’de. Bu yüzden bana petrolde dışa bağımlılık tıraşları kesme. Sana bir soru soracağım Steve. Bunu yaparsam, bu oğlana ne diyeceğim? Dedemin babama, babamın da bana verdiği bu çiftlik için ona ne diyeceğim? Babasının çöle savaşmaya gittiğini ona nasıl anlatacağım. Anlıyor musun Steve? Burada olma sebebini ikimiz de biliyoruz. Çünkü biz fakiriz. Manhattan’da kaç kuyunuz var? Ya da Pitsburg’da? Peki Philadelphia’da? Sorun değil, anlıyorum. Bunun için buradayız, değil mi? Bak Steve. Burayı benden asla alamayacaksın. Dürüst olmak gerekirse, bunu deniyor olmadan bile hoşlanmıyorum...”

Doğal gaz şirketi için yüzlerce kasabayı topraklarını ucuz fiyatlar karşılığında satmaya ikna edecek olan şirket temsilcisi Steve Butler de bir kasabalıdır. İflas eden kasabasından kurtulup şehirde tutunabilen tek kişidir. Ona göre “çiftçi kasabası fantezisi paramparça olmaktadır” ve fabrika gibi gelir sağlayan kurumlara ihtiyaç vardır (02:30). Şirket temsilcisi çiftçilere yoksul olduklarını, çocuklarının geleceği (12:13) ve bankanın çiftliklerini

23. Yönetmen: Gus Van Sant. Oyuncular: Matt Damon, Frances McDormand, John Krasinski. Süre: 106 dakika <http://www.imdb.com/title/tt2091473/>

ellerinden almaması için bu paraya ihtiyaç duyduklarını anlatmaktadır (67:50). Şirkete karşı çıkan ve “şanslıyım ki şerefimle ölecek kadar yaşlıyım” diyen fen öğretmenin de paraya ihtiyacı vardır. Kasabalıların bir kısmı ise paraya ihtiyaç duymalarına rağmen topraklarını, hayatlarını, geçmişlerini kaybetmek istememektedir (82:20).

Şirket, topraklarını satın almak istediği ve doğal gaz çıkarımı sırasında yeraltı sularını kirletebileceği (28:08) kasabanın yoksullaşan halkı karşısında çok güçlüdür. Şirket kasabanın topraklarını satın almak için sahte bir çevreci örgüt oluşturup devreye sokabilmektedir (44:45). Rüşvet isteyen bir yerel yetkiliye şirket temsilcisi, şirketin çok güçlü olduğunu ve bir süre sonra kasaba iflas ettiğinde arsaları bedava alacaklarını söyler. Zira şirket ne olursa olsun “yoluna devam eder. Her zaman devam eder” (17:09).

*Quantum of Solace, 2008*²⁴

Serinin 2008 yapımı devam filminde, İngiliz ajanı James Bond Güney Amerika ülkelerinde suyu tekelleştirip yoksul halkı susuzluğa mahkûm eden uluslararası bir suç örgütüne karşı mücadele etmektedir. Dünyanın en ünlü ve uzun süreli polisiye film serisinde, *Çevresel Adalet Söylemi* çerçevesinde yoksul 3. Dünya halklarının susuzluğu mahkûm edilmesinin işlenmesi çevreci söylemlerin yayılması açısından önemlidir.

Dünya çapında örgütlenmiş suç örgütü petrolden çok daha değerli olan suyun peşindedir. Bu nedenle 3. Dünya ülkelerinde su kaynaklarını satın almaya çalışmaktadır: “*Bu dünyanın en değerli doğal kaynağı. Kontrol edebildiğimiz kadarını kontrol etmeliyiz. Bolivya öncelikli olmalı*” (41:54). Amaçlarına ulaşmak için Bolivya’da darbe yapmak ve yeni yönetimden su kaynaklarının mülkiyetini talep etmektedir (26:28), (87:57). ABD haber alma teşkilatı CIA de bu örgüte izin vermektedir, zira Bolivya’daki yeni yönetim ABD ile iyi geçinme sözü vermiştir (37:08). Suyu özelleştirip yoksul halka yüksek fiyattan satmayı hedefleyen suç örgütünün temsilcisi, Bolivya’da ülkenin önde gelenlerine çevreci bir görünüm sunmaktadır:

“Bir çevresel çöküş sarmalındayız. 1945’ten beri dünyadaki ekili alanların yüzde 17’si geri dönülemez biçimde tahrip oldu. Tierra Projesi Greene Pla-

24. Yönetmen: Marc Forster. Oyuncular: Daniel Craig, Olga Kurylenko, Mathieu Amalric. Süre: 106 dakika <http://www.imdb.com/title/tt0830515/>

net'in sona yaklaşan Dünya'yı canlandırmak için kurduğu Eko Parklar ağının küçük bir parçası sadece.” (57:00)

Yoksul halkın içme, kullanma ve sulama için kullandığı suyun peşinde olan suç örgütü yeraltı sularını tutmak için gizli depolamalar yapmaktadır. Kuraklık (53:26) ve su kıtlığı oluşturup sahip olduğu suyun değerini artıracaktır. Çölde yaşayan yoksul halk da hali hazırda “maaşının yarısını verdiği temiz suya” (58:09) daha da yüksek fiyattan almak zorunda kalacaktır (75:43), (97:04).

4. Sonuç

Doğayla doğrudan temasın azaldığı günümüz toplumunda çevre algımızın oluşmasında medyanın rolü öne çıkmaktadır. Diğer medya programları arasında filmler, hem gösterime girdikleri dönemde sinemalarda hem de sonrasında TV ve internet üzerinden sürekli olarak izlenebilmektedir. Özellikle çevre konusunu öne çıkaran filmler, çevre algımızın oluşmasında önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmanın da gösterdiği üzere filmler farklı çevre söylemleri çerçevesinde bir çevre kurgusu oluşturup izleyicilere sunmaktadır.

Çalışmada temel alınan Hannigan'ın *Arkadyan*, *Ekosistem* ve *Çevresel Adalet Söylemleri* ideal tiplerdir. Bulguların da gösterdiği üzere film farklı çevre söylemlerini birlikte yansıtabilmektedir. *Arkadyan Söylem* bölümünde incelenen *Avatar* ve *Dünyanın Durduğu Gün* filmleri insanlığın doğaya verdiği zarara da değinmeleri nedeniyle *Ekosistem Söylemini* de içermektedir. Benzer durum, *Ekosistem Söylemin* hâkim olduğu *Sisteki Goriller* filminin *Arkadyan Söyleme* uygun olarak, gelişmiş Batı toplumundan Afrika doğasına kaçıışı içermesinde de görülmektedir.

Sorunlu ve kötücül toplumdan aşkın doğaya kaçıışı vurgulayan *Arkadyan Söylem* tipik örneği *Özgürlük Yolu* filminde gösterilmektedir. Gerçek bir hayat hikâyesinin anlatıldığı filmde Christopher McCandless, ailevi sorunlardan ve kendisini bekleyen kariyerden, üniversiteyi bitirir bitirmez kaçarak toplumdan uzak olan doğaya sığınmaktadır. Filmde *Arkadyan Söylemin* ilham kaynakları olan Lord Byron, Jack London ve Henry David Thoreau'dan da bahsedilmektedir. *Avatar* filminde ise insanlığı temsil eden maden şirketinin yıkıcı, rekabetçi ve savaşçı özelliklerinin karşısında yemyeşil, canlı ve büyüleyici doğayla hem ruhani hem de fiziksel bir uyum içindeki yerli bir halk gösterilmektedir. Bir grup çevre savaşçısının hikâye-

sini anlatan *Kırılma Noktası*'nda doğanın güçlerine saygı duymak üzere seviz zorlu sportif deneme gerçekleştirilmektedir ve *Arkadyan Söylem*'e uygun olarak bozulan toplumdan kaçılarak doğa ikonikleştirilmektedir.

İnsanlığın çevreye verdiği zararı ve doğanın bilimsel olarak incelenmesini öne çıkaran *Ekosistem Söylemin* en belirgin örneklerinden birini gerçek bir hikâyeden uyarlanan *Sisteki Goriller* filmi sunmaktadır. Yasak avcılık, iç savaş ve turizm nedeniyle nesli tükenen dağ gorillerini korumaya çalışan Dian Fossey, Afrika ormanlarında 20 yıla yakın bilimsel bir araştırma yürütmüştür. Aşırı fosil yakıt kullanımı ve endüstrileşmenin neden olduğu iklim değişikliğinin ani biçimde bir buzul çağını getirmesini anlatan *Yarıdan Sonra* filminde, pragmatist politikacılara karşı yine bir bilim insanı mücadele etmektedir. *Uzay Yolu* serisinin dördüncü filminde aşırı avlanma nedeniyle nesli tükenmekte olan balinalar ile nükleer enerji kullanımının tehlikeleri öne çıkarılmaktadır. 2266 yılı gibi uzak gelecekte dünyayı yok olmaktan kurtarabilmek için balinalar gibi insan dışı türlerin de yaşaması gerektiği vurgulanmaktadır. *Dünyanın Durduğu Gün* filminde ise dünyayı insan türünden kurtarmaya gelen uzaylının hikâyesi anlatılmaktadır. Dünyadaki yaşamı korumak amacıyla pragmatist politikacıların önderliğindeki yıkıcı insan türünün yok edilmesi gerekmektedir. Uzaylıyı ikna etmek yine bilim insanlarına düşmektedir.

Doğal güzelliklerin, ekosistemin ve biyoçeşitliliğin korunmasından çok çevresel sorunlara maruz kalan dezavantajlı grupları öne çıkaran *Çevresel Adalet Söylemi* için *Erin Brockovich* filmi iyi bir örnek teşkil etmektedir. Büyük bir enerji şirketinin işlettiği fabrikanın yer altı sularını kirleterek kanser ve benzeri hastalıklara yakalanmasına neden olduğu düşük gelirli halkın, önce bu sorunun farkına varması sonra da zorlu bir hukuk mücadelesine girmesinin gerçek hikâyesini anlatmaktadır. *Kayıp Umutlar* filminde büyük bir enerji şirketinin ekonomik kriz içinde yoksullaşan bir kasabanın topraklarını ve evlerini alma süreci anlatılmaktadır. Şirket paraya ihtiyacı olan kasabalıların kandırmak için sahte bir çevreci göndermiştir ve yer altı sularının kirleneceği gizlemektedir. James Bond serisinin devamı olan *Quantum of Solace* filminde, dünya çapındaki suç örgütleri Bolivya gibi az gelişmiş ülkelerdeki su kaynaklarını satın almaya çalışmaktadır. Sahte çevreci görünümünün altında yeraltı sularını gizlice depolayarak yoksul halklarının yaşamsal ihtiyacı olan suyu yüksek fiyattan satmayı planlanmaktadır.

The Analysis of Environmental Movies According to Environmental Discourses

Abstract: This study aims to reveal the environmental discourse in environmental movies. Environmental consciousness and perception are constructed by culture and direct experience with nature. Today, majority of population lives in cities where contacting with nature is significantly decreased. Movies, advertisements, TV shows, documentaries, newspapers and magazines are important media products in development of environmental perception. Environmental movies like Avatar and Into the Wild are widely watched in cinemas, TV and Internet beyond their production dates. These movies can affect the perception of environment with their hidden environmental discourses like Arcadian, Ecosystem and Environmental Justice. Ten awarded and well-known environmental movies are examined through discourse analysis method in this study. Into the Wild, Point Break and Avatar movies are framed by Arcadian Discourse implying the escape to nature from diseased society. Ecosystem Discourse, which states the scientific investigation of nature and the role of human in environmental destruction, is presented in movies like Gorillas in the Mist, The Day After Tomorrow, Star Trek IV and The Day The Earth Stood Still. Environmental Justice Discourse is significant in movies like Erin Brockovich, Promised Land and Quantum of Solace in order to show unequal distribution of the affects of environmental problems in society. In conclusion, the study shows that environmental movies provide perception of environment according to different discourses.

Keywords: Environment, Discourse, Movie, Environmentalism, Discourse Analysis

Kaynakça

- Aytekin, Nihan** (2010), **Türkiye’de Gazete Reklamlarında Doğa İmgesinin Sunumu** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Butteriss, C. vd.** (2001), “Discourse Analysis: a Technique to Assist Conflict Management in Environmental Policy Development”, **Australian**

- Journal of Environmental Management**, 8 (1): 48-58.
- Colombo, D. and M. Porcu** (2014), “Environment and Neoliberalism: A Critical Discourse Analysis of Three Italian Cases”, **Journal for Communication Studies**, 7 (13): 63-82.
- Dingler, Johannes** (2005), “The Discursive Nature of Nature: Towards a Post-modern Concept of Nature”, **Journal of Environmental Policy & Planning**, 7 (3): 209-225.
- Fisher, Dana** (2016), “Sociology’s Engagement with the Environment” (Part II), **Immersion Distinguished Scholar Workshop: Sociology** toplantısında (11-14.01.2016, Annapolis/ABD) sunuldu.
<http://www.sesync.org/sites/default/files/education/sociology-6.pdf>.
- Hajer, M. and W. Versteeg** (2005), “A Decade of Discourse Analysis of Environmental Politics: Achievements, Challenges, Perspectives”, **Journal of Environmental Policy & Planning**, 7 (3): 175-184.
- Hannigan, John** (2006), **Environmental Sociology**, London: Routledge.
- Jorgensen, M. and L. Phillips** (2002), **Discourse Analysis as Theory and Method**, London: Sage.
- Krippendorff, Klaus** (2013), **Content Analysis: An Introduction to its Methodology**, Thousand Oaks: Sage.
- Larsen, P.** (1991), “Textual Analysis of Fiction”, *in* [(eds.) Klaus Bruhn Jensen and Nicholas W. Jankowski (1991), **A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research**, London: Routledge]: 121-134.
- Lovelock, J.** (2003), “The Living Earth”, **Nature**, 426 (6698): 769-770.
- Neuman, W. Lawrence** (2010), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar** (Çeviri: Sedef Özge), İstanbul: Yayınodası.
- Olson, M.** (2015), “Women’s Voices for the Earth: A Discourse Analysis of Gendered, Environmental Media Advocacy”, **Undergraduate Theses and Professional Papers**, Paper 54. (<http://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1049&context=utpp>).
- Saint, Stuart** (2008), “A Critical Discourse Analysis of Corporate Environmental Harm”, **Internet Journal of Criminology**.
(<http://www.internetjournalofcriminology.com/Saint%20%20A%20CRITICAL%20DISCOURSE%20ANALYSIS%20OF%20CORPORATE%20ENVIRONMENTAL%20HARM.pdf>).

Schreier, Margrit (2013), *Qualitative Content Analysis in Practice*, Los Angeles: Sage.

Shapiro, M. J. (2005), “The Discursive Spaces of Global Politics”, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 7 (3): 227-238.

Sharp, L. and T. Richardson (2001), “Reflections on Foucauldian Discourse Analysis in Planning and Environmental Research”, *Journal of Environmental Policy and Planning*, 3 (3): 193-210.

Thoreau, Henry David (2001), *Doğal Yaşam ve Başkaldırı* (Çeviri: Seda Çiftçi), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yaşlkaya, R. (2015), “Ekolojik Paradigmada bir Kavşak: Çevreci Sinema”, *International Journal of Science Culture and Sport*, 3: 410-428.